

من بهشت را دیده‌ام

تأملاتی در فلسفه هنرهای غربی، شرقی و اسلامی

گفت‌وگو با

امیرحسین زرگر

زهرا زواریان

نقد فرهنگ

۱۳۹۶

سرشناسه	:	ذکرگو، امیرحسین، ۱۳۳۶.
عنوان و نام پدیدآور	:	من بهشت را دیده‌ام، تأملاتی در فلسفه هنرهای غربی، شرقی و اسلامی: گفت‌وگو با امیرحسین ذکرگو/ زهرا زواریان.
مشخصات نشر	:	تهران: نقد فرهنگ، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۳۷۹ ص: مصور (بخشی رنگی).
شابک	:	۳۵۰۰۰۰ ریال ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۰۵-۳۲-۰:
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
عنوان دیگر	:	گفت‌وگو با امیرحسین ذکرگو
موضوع	:	ذکرگو، امیرحسین، ۱۳۳۶ — مصاحبه‌ها؛ هنرندان — ایران — قرن ۱۴ — مصاحبه‌ها؛ هنر — فلسفه؛ هنر تطبیقی؛ هنر — مطالعات میان‌فرهنگی.
شناسه افزوده	:	زواریان، زهرا، ۱۳۴۱.
رده بندی کنگر	:	۱۳۹۶ ۹۹۳۸/ی ۹۵۵۲/نخ
رده بندی دیویی	:	۷۰۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۹۵۸۱۲۱

نشانی: پردیس، میدان عدالت، خ فروردین جنوبی، خ س.ی.، پت. ۱، بلوک ۸۲، واحد ۲۰۳
 تلفن: ۷۶۲۷۶۴۸ مراکز پخش: ۰۲۶۶۰۰۰، ۰۶۶۹۶۷۰۰۷، ۰۶۶۴۸۶۵۳۵

من بهشت را دیده‌ام: تأملاتی در فلسفه هنرهای غربی، شرقی و اسلامی (گفت‌وگو با امیرحسین ذکرگو)

زهرا زواریان

حجت رنجبر (طراح جلد)

چاپ اول (۱۳۹۶)

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص انتشارات نقد فرهنگ است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۱	من بهشت را دیدم
۱۳	فصل اول: از تهران تا لارنس
۱۵	۱. درک هنر در کودکی
۳۱	۲. سفر به آمریکا
۵۱	۳. تجربه هنر غرب
۶۷	۴. هنر به مثابه زندگی
۹۱	فصل دوم: بازگشت به ایران
۹۳	۵. تجربه انقلاب
۹۹	۶. جبهه غرب
۱۰۳	۷. تغییر معنا و کاربرد هنر
۱۱۳	فصل سوم: از تهران تا دهلی
۱۱۵	۸. نماینده فرهنگی ایران
۱۲۳	۹. سیر و پژوهش در هند
۱۳۵	۱۰. خانه‌ای هنرمندانه
۱۴۱	۱۱. دانشگاه دهلی

۱۶۷ هنر شرق ۱۲

۱۸۵ دلت نوشته‌های دهلی ۱۳

۲۰۱ فصل چهارم: بازگشت از هند ۲۰۱

۲۰۳ ۱۴. دانشگاه هنر ۲۰۳

۲۱۹ ۱۵. ماندالا و عالم هنر ۲۱۹

۲۳۱ ۱۶. جهان‌شناسی ماندالایی ۲۳۱

۲۴۵ فصل پنجم: از تهران تا کوالالامپور ۲۴۵

۲۴۷ ۱۷. ورود به مالزی ۲۴۷

۲۶۳ ۱۸. رده پختگی ۲۶۳

۲۷۳ ۱۹. خلاقیت از خط تا آب ۲۷۳

۳۰۹ ۲۰. هنر صیل و نقاط مطلوب ۳۰۹

۳۲۳ ۲۱. هنر، سنت و زندگی ۳۲۳

۳۳۷ ۲۲. هویت من ۳۳۷

۳۵۷ تصاویر ۳۵۷

سال‌ها بود که فکری برده حقیقت را باید در کتاب‌ها جست. ساعت‌ها در کتابخانه‌ها پرسه می‌زدم، کتاب‌ها را می‌شمارم، را ورق زده، در لابه‌لای سطور کتاب‌ها به دنبال حقیقت می‌گشتم. بعدها که سه‌به‌به قلبم شدم و نوشتن را تجربه کردم، هنگام خلق آثار و فضاسازی‌های داستانی کلمات می‌کردم که حقیقت در لابه‌لای کلمات و متن و داستان‌پردازی‌ها نمایان می‌شود. کمی که گذشت، به اندازه سالیان، دریافتم که حقیقت بزرگتر از آن است که به این آسانی فراچنگ آید. دریافتم که انسان‌ها بزرگترین کتابی هستند که می‌توان آنها را خواند. خواندن انسان‌ها به عنوان متنی زنده و هوشیار، سیال و پرمعنا، زیباترین هیجانی بود که در سال‌های اخیر من را، تجربه کرده‌ام. انسان‌های رازآلودی که هر کدام کتابی هستند نخوانده و متنی هستند عمیق و پرلایه که باید هنر آزمودن و شناخت آنها را یافت.

در سال‌های اخیر، کتاب‌های کتابخانه‌ام تبدیل شده‌اند به انسان‌هایی که هر کدام «تجربه زیسته»‌ای دارند بزرگتر، گرانقدرتر، عمیق‌تر و حجیم‌تر از کتاب‌هایی که در همه کتابخانه‌های بزرگ دیده و خوانده‌ام.

پدیدار شدن این حقیقت برایم بسیار شیرین و دلنشین و هیجان‌انگیز بوده است، لیکن «تجربه دیگری» در همان حال راهی است سخت و دشوار، چرا که هر انسانی - اگر بزرگ هم باشد - به‌راحتی و دم‌دستی خود را به محک آزمون و تجربه «دیگری» قرار نمی‌دهد. هر کدام از این انسان‌های بزرگ که تجربه‌های غنی‌تری از زندگی دارند، سر به‌مُهرانی خاموشند که باید هنر گفت‌وگو با ایشان را آموخت و چون ماهی‌گیری به صید صدف‌های وجودشان

پرداخت.

گفت‌وگو با انسان‌های آزموده، آنها که زندگی در وجودشان نبضی تپنده دارد، چون سیر و سفری است دشوار در عمیق‌ترین لایه‌های وجودی‌شان، لایه‌هایی که حتی ممکن است خودشان از آن بی‌خبر باشند.

دکتر ذکرگو را در یکی از سخت‌ترین تلاطم‌های روحی و تجربه‌های سخت زیستنم یافتیم. او را دیدم چون دریایی پهناور، سرشار از تجربه‌های غنی زیستن، انسانی جسور در مواجهه با جزر و مد‌های عمیق روح و جان، هنرمندی صاحب سبک در خلق آثاری که شاید کمتر از جنس آثار دیگران بود. آثاری از جنس وجود و حضور و لحظه‌هایی که تجربه نابش را گاه در خلق آثار استانی خود دریافته بودم.

مواجهه، مواجهه عجیبی بود. تلاقی دو نگاه، دو روح، دو تجربه که در گفت‌وگو با یکدیگر می‌توانست «تجربه زیسته» جدیدی را رقم زند. این بود که به او پیشنهاد دادم بنشینیم و با هم سخن بگوییم. گفت‌وگو شاید بهترین راهی بود که می‌توانست امکان‌های ناب و قابلیت‌های رو به استعاره‌آمان بخش و مجالی فراهم کند برای صید لحظه‌هایی که از جنس زمان و مکان نبودند، لحظه‌هایی که در «حضور وجود» بود و زیستنی که همنوا با وجود، گشودگی و حضور را تجربه می‌کرد. لحظه‌هایی پرشور، سرشار از تفکری شاعرانه، به دور از ذهنیتی منطقی، خطی و ریاضی کوز. حوزه‌آگریستانس و جان آدمی بود. گویی کلمات امکان زندگی متفاوتی یافته بودند. زاین کامات بود که در سفره گفت‌وگو جان می‌گرفت و متولد می‌شد. ابتدا مسیر گفت‌وگو سازمان‌دهی نداشت. نمی‌دانستیم چه می‌شود! بدون هیچ نظم گفتاری شروع به صحبت کردیم. قصد نداشتیم کلامی فراهم کنیم و به زیور طبع بیاراییم‌اش. به تدریج گفت‌وگوها نظم معینی به خود گرفتند. هرآنچه می‌توانستیم طبع این شش، هفت سال (خرداد ۱۳۸۹ الی آذرماه ۱۳۹۶) در فرصت‌های کوتاهی که صرف گفت‌وگویم به ایران می‌آمد، مجالی فراهم سازیم که فارغ از همه بودن‌ها، دغدغه‌ها، باید و نبایدها ساعت‌ها بنشینیم و درباره «کتاب وجود» هنرمندی اندیشمند به نام دکتر امیر حسین ذکرگو سخن بگوییم. موضوع گفت‌وگو «تجربه زیسته» وی بود. برای من اما، آینه‌ای بود انگار که می‌توانستم خود را در آن ببینم و ابعاد نادیدنی وجودم را در آن ببایم. «دیگری» برای من تبدیل شده بود به پدیدار شدن لحظه‌هایی که سرشار بودند از «تجربه زیسته» انسانی که

خود کم‌تر از جنس زمان بود. گویی با نوعی زندگی مواجه شده بودم که فارغ از همه باید و نبایدهای زمانه و خارج از همه محدودیت‌های ساعت‌های زنگ‌دار تعریف شده بود.

بی‌تردید، دکتر ذکرگو هنرمندی است که با هنرش زیسته، با اعتقاد و دینش زندگی کرده و در تلاقی همه اینها - دین، هنر و زندگی - متنی فراهم آورده که در این کتاب خود را پدیدار می‌سازد، متنی که بسیار خواندنی است، چرا که او هم تجربه زیستن در غرب عالم - آمریکا را داشته و هم تجربه زندگی در شرق عالم - هند را، و در همان حال انسانی است مسلمان و ایرانی که هویتش در ایران معنا می‌شود. او سال‌ها در مالزی زندگی کرده و در دانشگاه ملی سرزمین هنر اسلامی و فلسفه هنر تدریس می‌کند. شاید بتوان گفت که در «کتاب وجود» این هنرمند، هنر غرب، هنر شرق و هنر اسلامی به نوعی وحدت و تلاقی رسیده‌اند. متن کتاب او تجربه زیسته «سه عالم و سه جهان در کنار هم و در صیورت و تعامل با یکدیگر است. آنچه از این تجربه چنین متنی برمی‌آید به‌راستی خواندنی‌تر و دلنشین‌تر از همه کتاب‌های نظریه‌پردازان غرب، هنر شرق و هنر اسلامی است. تلفیق و وحدت این سه نگاه متفاوت به عالم، در متن کتابی که پیش رو دارید، فراهم آمده است.

این کتاب در پنج فصل و به مدت یک سال بازنویسی شده و به این شکل و شمایل درآمده است. در بازنویسی‌ها کوشش فراوان شده که حس و حال لحظه‌های ناب گفت‌وگو حفظ شود و خدشه‌ای به خلوص آن وارد نیاید و می‌دانم که برای مخاطب نیز لحظه‌هایی از جنس وجود و حضور فراهم آورد و بتواند حقیقت متن را در گشودگی و تعاملی زنده و تأثیرگذار - با مخاطب - آشکار سازد.

بی‌شک خواندن این کتاب گوشه‌ای از حیات اجتماعی ایران - به‌عنوان سنجش ویژه این دوران را باز می‌نمایاند و فراز و نشیب‌های تشکیل‌گروه‌ها و سازش‌ها و بنیان‌گذاری رشته‌های هنری دانشگاهی را شرح می‌دهد. زمان گفت‌وگوها از اواخر دهه سی (دوران کودکی) آغاز شده، و تا دهه نود (دوره معاصر) را دربر می‌گیرد.

فصل اول کتاب مربوط به شکل‌گیری هویت هنری دکتر ذکرگو در دوران کودکی و سفر وی به آمریکاست که شامل تحصیل و ازدواج وی در آنجا و مواجهه با فرهنگ و هنری کاملاً متفاوت با دوران کودکی اوست.

فصل دوم مصادف می‌شود با وقوع انقلاب اسلامی در ایران و بازگشت به ایران برای

حضور و مشارکت در فعالیت‌های انقلابی در عرصه هنر.

فصل سوم سفر به هند در مسئولیت نماینده فرهنگی ایران است که او را در فضایی کاملاً متفاوت با زندگی در آمریکا قرار می‌دهد و او را وامی‌دارد که در فرهنگ غنی و عمیق شرقی (هند) تفکر و تأمل کند.

فصل چهارم بازگشت دوباره به ایران و تدریس در دانشگاه‌های ایران در رشته‌های هنری است.

فصل آخر هم به سفر ایشان به مالزی و اقامت و تدریس در دانشگاه‌های این کشور می‌پردازد که هنوز ادامه دارد.

در اینجا، لازم می‌دانم از همسر، هنرمند گرامی، جناب آقای مجید قادری تشکر کنم که اسباب آشنایی مرا با دکتر ذکریه فراهم کرد و در مدت هفت سالی که درگیر مباحث کتاب بودیم، با صبر و مانت با من به انجام رساندن این کتاب کمک و مساعدت کرد.

همچنین، از استاد خیم بکتر ماندانا برکشلی سپاسگزارم که در سفرم به مالزی پذیرایی شایانی از من کرد و با خالص و صریحی متین مرا در تکمیل این پروژه همراهی کرد.

قدرشناسی خود را تقدیم می‌کنم به خانم دکتر لیلا حاجی مهدی تاجر که در طول این سال‌ها در جریان اصلاح و بازنویس من در مالزی، با آرامش و سکون، ما را همراهی کرد. نوشته‌ها را بارها خواند و هر بار برای رفع ابهام با من به بحث و گفت‌وگو می‌پرداخت و از شنیدن فرموده.

در پایان، این کتاب را تقدیم می‌کنم به فرزندانم که همواره مشوق من در کسب اندیشه‌ها و تجربه‌های والا بوده‌اند و امیدوارم بتوانم در ادامه این مباحث در سلسله کتاب‌هایی جدید با عنوان «تجربه زیسته» با هنرمندان و متفکران دیگری به گفت‌وگو بنشینم و از سخن نغز بیدل دهلوی بهره بجویم که می‌گوید:

حرفی که دارد آینه مرهون حیرت است

سیلی خور زبان نشود گفت‌وگوی ما

و من الله التوفیق

زهرا زواریان

پاییز ۱۳۹۶